

LEGEZA DÉNES ISTVÁN*

A SZERZŐI JOGI SZAKÉRTŐ BIZOTTSÁG MEGALAKÍTÁSÁHOZ VEZETŐ ÚT

Az elmúlt tíz évben három különböző módon ismerkedtem meg Tattay professzor úrral. Az első találkozásra a PPKE jogi karán került sor, előbb az egyetemi előadásokon, a félévek végén pedig a vizsgákon. A professzor úr kifejezetten a rettegett vizsgázatók közé tartozott abban az időben, pedig aki megtanulta az egymás között kéziratban, faxon, majd később e-mailben köröztetett, csak „best of Tattay”-nak nevezett kérdéssort, annak az érdemjegye már nem lehetett elégtelen. Magam is egy rosszul sikerült vizsga végén – elveszve a kár fogalmának és elemeinek elemzésében – nyugodt szívvel lélegeztem fel, amikor felhangzott az egyik mentő kérdése „mikor tisztességtelen az általános szerződési feltétel?”. És már mondtam is a betanult mantrát, amely megszabadított a vizsga megismétlésétől.

A második találkozásra személyesebb körben került sor a Belvárosi Szent Mihály templomban, ahol akkor ministránskodtam, professzor úr pedig gyakran megfordult a néhai Mikolai Bálint atya magával ragadó szentmiséin.

A legújabb találkozásunk a Szerzői Jogi Szakértő Testülethez kötődik, ahol a professzor úr sok éve szakértő, nekem pedig előbb titkárhelyettesként, majd titkárként többször volt szerencsém az elnökletével eljáró tanács munkáját figyelemmel kísérni és megtapasztalni elhivatottságát a szerzői jogban.

Remélem, hogy folytatva eddigi szenvedélyes munkáját, újabb tanulmányai-val, könyveivel, szakvéleményeivel táplálja tovább a hazai szellemi tulajdon-védelemmel foglalkozó jogtudományt.

* * *

* A Szerzői Jogi Szakértő Testület titkára, az SZTE ÁJTK Doktori Iskolájának hallgatója.

A Szerzői Jogi Szakértő Bizottság (1970-től Szerzői Jogi Szakértő Testület) közel egyidős a hazai szerzői jogi szabályozással. Egy szakértői testület létrehozásának szándéka a XIX. századi szerzői jogi törvényjavaslatok mindegyikében szerepelt. A jelen tanulmány célja az, hogy e kodifikációs törekvések mentén megkísérelje ismertetni a jogérvényesítés szempontjából mára nélkülözhetetlen¹ intézmény megalakításához vezető folyamatot.

1. Az írói tulajdon védelme

A XIX. század elején terjedt el az az eszme, mely szerint az irodalmi és a művészeti alkotások szerzőjét illeti a mű feletti kizárólagos rendelkezés joga. Korábban uralkodói privilégiumok elsősorban a kiadók számára biztosították a művek többszörözését.² A kiadók alapításához szükséges eljárás biztosította azt, hogy ne nyomtathasson bárki, a nyomtatásra szánt könyvek cenzúrája pedig lehetővé tette, hogy ne kerülhessen forgalomba bármilyen tartalmú könyv.

Magyarországon elsőként egy, az Athenaeum című folyóiratban megjelent munkájában kezdeményezte Toldy Ferenc az írói tulajdon törvényi elismerését.³ Cikkének megírására az készítette, hogy tudomására jutott a Vörösmarty Mihállyal és Bajza Józseffel közösen szerkesztett Athenaeumban korábban megjelent és tíz aranyforinttal honorált Kölcsey Ferenc⁴ művének készülő utánnyomása.⁵ Toldy, ismertetve az írói tulajdon alapvető ismérveit, írásában egyben kéréssel is fordult az Athenaeum és a Figyelmező írásait utánnyomó folyóirat-kiadókhöz. Kérte a kiadókat, hogy tartsák tiszteletben egymás jogait, hiszen a kiadók az íróktól készpénzen megvásárolt művekkel nem kiadási elsőbbséget szeretnének váltani, hanem bizonyos időre kizárólagos kiadási

¹ A Testület szakmai jelentőségére mutat rá, hogy az 1452/2011. (XII. 22.) Korm. határozat értelmében a Testület a jogérvényesítés szempontjából nélkülözhetetlennek minősül.

² A szerzői jog általános történetéről ld. KELEMEN Mór: Adatok az írói tulajdonjog hazai történelméhez. *Budapesti Szemle*, Ráth Mór, Pest, 1869/XIV. 305–317. ARANY László: Az írói és művészi tulajdonjogról. *Budapesti Szemle*, Ráth Mór, Budapest, 1876/XX. 225–257. KOVÁTS Gyula: *Az írói és művészi tulajdonjog*. Wickens F. C. és fia Könyvnyomdája, Budapest, 1879. MEZEI Péter: A szerzői jog története a törvényi szabályozásig (1884:XVI. tc.). *Jogelméleti Szemle*, 2004/3.; PETKÓ Mihály: A szerzői jogi szabályozás története. *Collega*, 2002/5. 23–27.; NÓTÁRI Tamás: *A magyar szerzői jog fejlődése*. Lectum Kiadó, Szeged, 2011.

³ TOLDY Ferenc: Néhány szó az írói tulajdonról. *Athenaeum*, 1838/45. 705–717.

⁴ Kölcsey Ferencz szócikk in: SZINNYEI József: *Magyar írók élete és munkái*. <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/> [letöltve: 2013. április 19.]

⁵ TOLDY (1838) i. m. 717.

jogot nyerni.⁶ Amellett, hogy írásában több író társa művének utánnyomását hozza fel például,⁷ Toldynak korábban személyesen is meggyűlt a baja az utánnyomókkal, ugyanis az 1835-ben és 1838-ban Budán megjelent, Vörösmartyval az Akadémia⁸ megbízásából készített Magyar és német zsebszótár című műve még nyomdában volt, amikor ismeretlenek megszerezték a szótárhoz készített mutatványíveket, „hogy az rövidítve, más címmel, szinte egykorúlag a társaság kiadásával megjelenhessék. De őr szemek elejét vették e becstelen kereskedésnek.”⁹

Ugyanebben az évben az utánnyomás mellett a kéziratok felhasználásának és tulajdonjogának szabályozása is aktuálissá vált, ugyanis az Akadémia nem akarta visszaadni Kozma Ferenc eredménytelen pályázó kézirateit.¹⁰ Emellett megoldatlan volt az Akadémia működésének első tíz évében rendelkezésére bocsátott számtalan kézirat sorsa is.¹¹ A helyzet rendezésére 1839-ben az Akadémia felkérte Vörösmartyt, hogy Fáy Andrással közösen dolgozzon ki egy tervezetet, annak szabályozására, hogy, „a visszatartott pályairatoknak mikor és milly haszonvétele engedtessek” meg.¹²

E javaslatok ismertetése nem feladatom, azonban figyelemre méltó, hogy az akadémiai szabályozás egy rövid szerzői jogi bevezetővel kezdődik, amely teljes rendelkezési jogot adott az írónak, szerzői jogának védelmére a halálától számítva előbb 40, majd 50 évnyi időt javasolt. Ugyancsak érdemes megemlíteni, hogy a javaslat már ekkor rendelkezett a kereskedelmi forgalomból kikerült (*out of commerce*) művek helyzetéről.¹³ A második javaslat elkészíté-

⁶ Uo. 716.

⁷ Így különösen Kunoss Endre, Szenvey József, Berzsenyi Dániel ld. TOLDY (1838) i. m. 713–715.

⁸ Az Akadémiát létrehozó törvénycikk, és a tanulmányban hivatkozott írások elsősorban az akadémia elnevezést használják a tudós társasággal szemben (a hazai nyelv művelésére fölláltatandó tudós társaságról vagy magyar akadémiáról szóló 1827. évi XI. tc.) A Magyar Tudományos Akadémia (a továbbiakban: MTA) 1858-tól a társaság hivatalos elnevezése.

⁹ TOLDY Ferenc: Az írói tulajdon philosophiai, jogi és literaturai szempontból, az azt tárgyzó külföldi törvények, és vélemény egy magyar író jogi törvényről. Különlenyomat a Budapesti Szemle első számából. Pest, Heckenast Gusztáv, 1840. (Első megjelenés *Budapesti Szemle*, 1840/01. 157–237.) 26. 18. § lábjegyzet.

¹⁰ BRISITS Frigyes: Vörösmarty Mihály és az Akadémia. *Irodalomtörténeti közlemények*, 1936/3. 265.

¹¹ VISZOTA Gyula: Vörösmarty véleménye az írói tulajdonjogról és a titkos szavazásról. *Akadémiai Értesítő*. 1912. 400.

¹² BRISITS i. m. 265.

¹³ Ha a szerző halálát követően könyvei elfognak a kereskedelmi forgalomból, bárki felszólíthatja a művek birtokosát a művek kiadására. Ha a jogosult öt éven belül nem adja ki a könyveket, azok az első javaslat szerint közkinccsé válnak (1839), a második javaslatban

séhez Vörösmarty és Fáy mellett Kállay Ferencet is bevonták a munkálatokba. A szöveg – kiforrott jogászi stílusa alapján – feltehetően Kállay vagy Bártfay László munkája.¹⁴ A szabályzatot az akadémia nagygyűlése elfogadta, de alkalmazásának módja nem ismert.

Az 1840-ben megjelent közel nyolcvan oldalas tanulmányában¹⁵ korábbi írásának fonalát követve fejti ki Toldy részletesen az írói tulajdon természetét, szabályozásának nemzetközi történetét és fekteti le lényegében a szerzői jogi irodalom hazai alapját. Álláspontja szerint „a status [állam] önmagának, a köz érdeknek tartozik az írói tulajdon elismerésével, vagy ha jobban tetszik, az író biztosításával, hogy munkájának jutalmát lássa.”¹⁶ A jogok el nem ismerése nem csak a szerző, hanem a társadalom szemszögéből is káros lehet, hiszen a kiadóknak gyakran azért kell magasan árazniuk a jogszerűen kiadott könyveket, hogy a jogosulatlan utánnyomás előtt eladott példányokon legalább a költségeik megtérüljenek.¹⁷

Toldy tanulmányában, az akkor frissen elfogadott és több állam szerzői jogi kodifikációját meghatározó 1837. június 11-i porosz törvény írói tulajdonra vonatkozó részét teljes egészében közölte, elhagyva a művészetek védelmét. E törvény – „mint a melly határozottság, világosság, teljesség és méltányosság tekintetében fenálló író tulajdonjogi törvények közt közönségesen első helyre tétetik”¹⁸ – lényegében határozza meg a hazai törvényjavaslatok szerkezetét, tartalmát ugyanúgy, mint a későbbiekben az e törvényt felváltó német szerzői jogi törvények.

A Toldy által magyarul közölt porosz törvény 17. §-a szabályozza a szakértői egyesületek igénybevételének szükségességét, amennyiben a bíró nem tudja megállapítani, hogy egy nyomtatvány utánnyomatnak, vagy törvénytelen lenyomatnak minősül-e, illetve, ha a kárpótlás összege vitatott lenne. Az eljárásban a bírónak ki kell kérnie az államminiszteri rendelettel létrehozott tekintélyes írókból és könyvtárusokból álló szakértői („dologhoz értőkből alakított”) egyesületek véleményét. A törvény ismertetésén túl Toldy az eljárási szabá-

(1840) védelem alatt maradnak, de a jogosult számára át kell adni a tiszta haszon egyharmad részét.

BRISITS i. m. 267. szerint a haszon $\frac{2}{3}$ -át kell átadni. Az eredeti forrást (Főtitkári iratok 1840. 142. szám.) ugyancsak idézi VISZOTA i. m. 402., akinél $\frac{1}{3}$ szerepel.

¹⁴ Bártfay Vörösmartyval és Toldyval is közeli baráti viszonyban állt, szintén az akadémia tagja volt. BRISITS i. m. 267.

¹⁵ TOLDY (1840) i. m.

¹⁶ Uo. 11. 7. §

¹⁷ Uo. 26. 18. §

¹⁸ Uo. 48–49. 25. §

lyokról ugyan nem tesz említést, azonban az említett rendeletben¹⁹ lefektetett eljárás több törvényjavaslat számára követendő példa lesz.

A rendelet szerint három, az írói és zeneművek, valamint képzőművészeti alkotások terén az egész országra kiterjedő hatáskörrel rendelkező héttagú szakértő testületet állítanak fel Berlinben. E testületek a törvényben szabályozott utánnyomás, jogosulatlan többszörözés, és a kártérítés mértékének meghatározásában adnak a bírónak szakvéleményt.²⁰ A tagokat, az elnököt és helyettesét a vallási-, oktatási- és egészségügyi miniszter jelöli, előzetesen kikérve az igazságügyi miniszter véleményét. A testület tagjai kinevezésükkor szakértői esküt tesznek a Királyi Legfelsőbb Bíróság előtt.²¹ A rendelet a testület eljárási szabályain túl meghatározza azt is, hogy a testület ügyvitelét a vallási-, oktatási- és egészségügyi minisztérium látja el, érkezteti a megkereséseket, kijelöli az illetékes testületet és az elkészült szakvéleményt megküldi az eljáró bíróságnak.

Toldy tanulmányának utolsó részében felvázolt szabályozási tervezet két pontján utal a szakértők jelentőségére. Az egyik ilyen eset az úgynevezett régi kéziratok közre bocsátása, valamint a folklór összegyűjtése. Ezek esetében Toldy szerint a befektetett munka az, melynek egy leendő törvény egyfajta rövidebb ideig fennálló kizárólagos jogot biztosíthatna. Leszögezi, hogy mivel „nehéz a jogos és jogtalan kiadás közt határt vonni, azért a kérdés mibenléte iránt a polgári bíró legalkalmasabban független hozzáértők véleményéhez tartathatná magát.”²² A másik hasonló probléma a gyűjteményes művekben szereplő idézett vagy átvett művek felhasználása mértékének, illetve céljának jogossága. Toldy ennek megítélését ismét „a bíróra vagy inkább egy hozzáértőkből szerkesztett bizottságra” hagyná, hogy „minden egyedi esetben” meghatározzák, „álorcás utánnyomat-e a kérdéses gyűjtemény, vagy nem?”²³

2. Az első kodifikációs törekvések (1844)

Toldynak 1840-ben írásaival nem sikerült elérnie a megszólított köröket. Az 1843-ban összehívott pozsonyi országgyűlés idején azonban Toldy már nem csak az Akadémia titkára (1835–1861), hanem az Egyetemi Könyvtár (1843–

¹⁹ 1838. május 15-i rendelet az 1837. június 11-i törvény 17. és 31. §-aiban hivatkozott Porosz Királyi Szakértői Társaságok megalapításáról (a továbbiakban: Porosz rendelet)

²⁰ Porosz rendelet 1. §–5. §

²¹ Porosz rendelet 7. §–8. §

²² TOLDY (1840) i. m. 74. 33. §

²³ Uo.

1874) és a Kisfaludy Társaság (1841–1860; a továbbiakban: Társaság) igazgatója is volt. Végül a Társaságnak köszönhetően sikerült az országgyűlésnek elküldenie egyfajta „írójogi” törvényjavaslatot.

Toldy 1844. március 30-án mondott beszédében kérte fel a Társaság egyes tagjait, hogy készítsenek egy írói jogokat védő törvényjavaslatot. A főként kiváló magyar írókból álló választmány által készített 63 §-ból álló javaslatot 1844. április 21-i ülésükön fogadták el.²⁴

A Társaság tervezetének nem titkolt célja volt, hogy az országgyűlés számára előkészítse a nemzetközi szerzői jog aktuális kérdéseinek törvény formájában történő megfogalmazását. Jelen dolgozat témájához ragaszkodva vizsgáljuk meg e javaslat által bevezetni kívánt választott bíróság működését.

A javaslat szerint a szerző vagy a jogosult bármely városi tanács vagy szolgabíró előtt a bizonyítékokkal együtt előterjesztheti keresetlevelét. E hatóságok rövid határidővel felhívják a feleket egy-egy bíró jelölésére, és ügyvédük vagy megbízottjuk bejelentésére. Ha ennek határidőben nem tesznek eleget, a hatóság jelöl ki bírót, illetve képviselőt. A két választott bíró elnököt jelöl magának és az így felálló tanács a benyújtott keresetlevél, az esetleges viszontkereset, továbbá a felek válasza, illetve viszontválasza alapján hoz ítéletet.²⁵ Ha a bíróság számára a tényállás kérdéses lenne, az ítélet meghozatala előtt az Akadémia útján egy szakértő bizottságtól kell felvilágosító véleményt kérnie.²⁶ Az Akadémia által kinevezett héttagú bizottság három akadémiai, két nem akadémiai íróból, és két könyvárusból áll, melyet a korelnök vezet.²⁷ Elképzelésük a porosz törvény mentén haladt, számolva azzal, hogy a tervezet szűkebb szabályozása miatt elég egy szakértő testületet felállítani; önálló minisztérium hiányában a testület ügyvitelét az Akadémiára bízta.

A Társaság által javasolt – későbbi tervezetekben is előforduló – választott bírósági eljárás a XIX. század elején már meglehetősen fejlett intézmény volt; előnye a gyorsaság, a fellebbezés kizárásának lehetősége,²⁸ és a megfelelő ítélet melletti önkéntes jogkövetés volt. Az utánnymások korában az eljárás hátrányának számíthatott, hogy az ítéletek nem voltak kikényszeríthetőek, szakértőket csak a rendes bíróság útján lehetett igénybe venni, egy rossz döntés újabb,

²⁴ *A Kisfaludy-Társaság évlapjai 1844–45.* Pest. Eggenberger J. és fiai. 1845. 55.

²⁵ Uo. 68–69. 50–54. §

²⁶ Uo. 70. 57. §

²⁷ Uo. 70. 58. §

²⁸ A feljebb nem vihető ügyekről szóló 1729. évi XXX. törvénycikk 5. §-a

rendes bírósági pereket eredményezhetett.²⁹ Fő ellenérvként szolgálhatott, hogy a szerzői jogi perben nem csak polgári, hanem büntető ítélet is születhet.

Az országgyűlésnek benyújtott tervezetet Szemere Bertalan követ véleményezte, aki egy letisztult, összefüggő anyagot mutatott be, kiegészítve az íróit a művészeti jogok védelmével. Az alsótábla 1844. november 4-én tárgyalta a javaslatot és egyetlen módosítás nélkül fogadta el.³⁰ A főrendek tárgyalását Pyrker János egri érsek nyitotta meg és kérte az uralkodót, valamint a főrendeket a javaslat elfogadására „tekintvén, hogy a magyar litteratura még ugyancsak zsengéjében létezik, de már legszebb reményt nyújt az ohajtott kifejlődésre, melyből jövőre dús virágok és gyümölcsök fognak feltűnni hazánk díszére.”³¹ A főrendek a Szemere-féle, 1844. november 9-én tett betérjesztés egészét tekintve csekély, a szakértői eljárásra vonatkozó rendelkezéseketazonban jelentős módosítással fogadták el.

A törvényjavaslat szerzői jogsértés esetén a polgári eljárás szabályait rendeli alkalmazni, a jogsértés helye szerinti hatáskörrel rendelkező fórum előtt. A sértett két éves elévülési időn belül keresettel élhet.³² A Szemere-féle javaslat a jogérvényesítés fórumát a megyékben a szolgabíró és az esküdt előtti, a kerületekben, Túrmezőn és a szabad királyi városokban a kapitány előtt határozza meg. A főrendi javaslat ezt egyszerűsítette és a szerzői jogi pereket a törvényszék hatáskörébe utalta. Az eljárás szigorú határidőkhöz kötött, így lényegében negyed év alatt lefolytatható. A szokatlanul friss eljárási szabályok segítik egyrészt az eljáró bírakat, másrészt hatásos jogérvényesítési lehetőséget biztosít a jogosultaknak. A perbeszédék végeztével a bíróságnak az eljárás iratait 24 órán belül az Akadémia által választott szakértők székéhez kell felküldenie, amely a kézhezvételtől számított 15 napon belül írásos, a jelenlévő tagok által aláírt szakvéleményt ad, melyet a bíróságnak haladéktalanul megküld.³³

Míg a Társaság javaslata úgy rendelkezett, hogy a szakértők a tényállást véleményezhetik, addig Szemere javaslata az volt, hogy a szakértők székének a jogsérelemről mindenképpen, a kárpótlás összegéről csak a bíróság külön

²⁹ FRANK Ignác: *A közigazság törvénye Magyarhonban*. Második rész első darab. Buda, Magyar Királyi Egyetem, 1846. 30.

³⁰ Erről részletesen ld. SZALAI Emil: Szemere Bertalan szerzői jogi törvényjavaslata. In: DÁRDAY Sándor (szerk.): *Jogi dolgozatok a Jogtudományi Közlöny ötven éves fennállásának emlékére*. 1865–1915. Budapest: Franklin, 1916. 591–598. BALOGH Elemér: A Szemere-féle szerzői jogi törvényjavaslat. In: RUSZOLY József (szerk.): *Szemere Bertalan és kora I*. Miskolc, 1991. 149–172.

³¹ ÖKRÖSS Bálint: Az 1843–4. évi országgyűlés. *Jogtudományi Közlöny*, 1866/31. 493.

³² ÖKRÖSS Bálint: Az 1843–4. évi országgyűlés. *Jogtudományi Közlöny*, 1866/33. 524. 33. §

³³ Uo. 525. 34. §

felszólítására kell nyilatkoznia. A szakértők jogsérelemről adott nyilatkozata, mint végzés (sic!) szolgál az ítélet alapjául, melytől a bíróság nem térhet el. A kárpótlás mértékéről szóló nyilatkozatuk, azonban csak, „mint puszta vélemény”, a bíróságot nem köti.

E mondhatni, öszvér megoldást a felsőtábla orvosolta. Ugyanis nem sok értelmű lett volna annak, hogy ha a bíró, hiányzó szakértelem híján, az eljárásban szakértőt rendel ki, pontosabban kell kirendelnie (a törvényalkotó eleve feltételezte, hogy a bíró nem ért irodalmi, művészeti kérdésekhez). A szakértő testületileg eljárva megállapítja a jogsértést, de a kártérítésről már nem dönthet, mert ahhoz már ért a bíró. A főrendi javaslat szerint a szakértőszék a véleményét az iratok alapján hozza majd meg, indokolva *mind* a jogsérelmet, *mind* a kárpótlás összegét;³⁴ a bíróság számára pedig biztosítja a bizonyítékok szabad mérlegelést.³⁵

Sem a Társaság eljárásjogi részét megfogalmazó bizottság, sem Szemere Bertalan nem bízott az akkori bírók irodalmi, művészeti ítéletében.³⁶ Előbbi a megoldást a választott bíróságban, utóbbi a kötelező szakvélemény-kérésben vélte megtalálni. Szemere szerint a szerzői perekben olyan bonyolult kérdések merülnek fel, amelyeket nem tud olyan személy eldönteni, aki maga ne foglalkozna művészettel, irodalommal. Az anyagi tulajdonjoggal szemben a szellemi tulajdonjogok megsértése megtörténik „a puszta formák átvétele által is, mert gyakran határt kell vonni az idegen és saját gondolatok ‘s eszmék’ összevegyített alakai közt”³⁷ – irodalmi megfogalmazásában –, fel kell tudni ismerni „az elcsent drágakövet, melyet ismeretlenné tenni azáltal akarnak, hogy új foglatba helyezik.”³⁸

Szemere a szakértőszék szervezeti szabályait a törvényben képzelte el rendezni. Javaslata szerint a szakértőszék tizenegy tagját évente az Akadémia nagygyűlése alkalmával valamennyi tag választja. A tagok közül négyet akadémiai tagokból, nem akadémiai írókból és művészekből, kettőt-kettőt pedig a könyv-, kép- és zeneárusok közül választhatnak.³⁹ Ugyancsak törvényi szinten kívánta szabályozni, hogy a szakértők esküt a nagygyűlés előtt tegyenek, s

³⁴ Uo. 525. 34. §

³⁵ Uo. 525. A javaslat 35. §-át új mondatrészszel kezdve: „Ennek vétele után, a nélkül azonban, hogy a bíróság általa megköttetnék, ...”

³⁶ SZALAI (1916) i. m. 597.

³⁷ SZEMERE Bertalan: Az írói és művészi tulajdonról szóló törvényjavaslat és indokolása. *Pesti Hírlap*, 1845. július 25.

³⁸ Uo.

³⁹ ÖKRÖSS Bálint: Az 1843–4. évi országgyűlés. *Jogtudományi Közlöny*. 1866/33. 525. 41. §

hogy elnököt és jegyzőkönyvvezetőt („tollvivőt”) maguk közül válasszanak. A javaslat előírta, hogy a bizottság akkor határozatképes, ha legalább öt tag jelen van, és a szakvélemény elfogadásához elegendő a szótöbbség. A felsőház e részletszabályok nélkül küldte meg a törvénytervezetet szentesítésre az uralkodónak. Ugyanis a végleges törvényjavaslat szerint a szakértőszék tagjait évente az Akadémia nagygyűlése alkalmával valamennyi tag választja akadémiai, nem akadémiai írók, művészek, könyv-, kép- és zeneárusok közül. A szakértőszék működését az Akadémia biztosítja, ügyvitelét lényegében az Akadémia titkára („titoknoka”) látja el. A bíróságnak az iratokat az akadémia címére kell megküldenie a szakértőszékhez. A bíróságnak az eljárás iratait az akadémia titkára által aláírt és pecsétjével ellátott szakvéleménnyel együtt küldik vissza.⁴⁰ A porosz mintához hasonlóan a törvényalkotó feltehetően rendeleti úton kívánta szabályozni a szakértőszék szervezeti és működési szabályait.

A felsőház a fentieken kívül még egy lényegi módosítást hajtott végre Szemere javaslatán. A javaslat 23. §-ának – mind a mai napig vitát okozó – mondatát törölte, amely szerint „ha az eladott álpéldányok száma meghatározható, az eredeti munka jogbirtokosának minden eladott álpéldányért az eredeti példány ára fizettetik meg.”⁴¹

Az 1844. évi javaslatok tartalmazták mindazt, amelyet a korszak szerzői jogi felfogása kiforrott formában már megfogalmazott. A Társaság által összegyűjtött alapokra helyezett, Szemere által kidolgozott javaslat sok területen megelőzte korát. A javaslatból később nem csak az 1846. évi osztrák pátenstáplálkozott, hanem olyan szabályokat fektetett le, melyek nem csak hazai szinten foglalkoztatták a szerzői jog kérdéseivel foglalkozó jogászokat. A teljesség igénye nélkül említtem meg, hogy például az idézet mértékének meghatározása, a kereskedelmi forgalomból kikerült művek közkincsbe kerülése és felhasználása, az 50 éves védelmi idő,⁴² vagy valamely mű címének átvétele a jövőre nézve is meghatározó lett. Egy amúgy is kevésbé eredményes országgyűlés utolsó napjaiban a király észrevételeinek megvitatására már nem maradt idő, így a javaslatot az uralkodó végül nem szentesítette.⁴³

⁴⁰ Uo. 525. 41. §

⁴¹ Uo. 523. 23. §

⁴² Melyet Szalai tévesen tulajdonít Szemerének, ugyanis mint láttuk az 50 éves védelmi idő először a Vörösmarty féle akadémiai szabályozás-javaslat rögzít. SZALAI i. m. 594.

⁴³ Sok más területen sem történt előbbre lépés, olyannyira nem, hogy Fáy közel 85 oldalon keresztül foglalja össze mi minden maradt el, és szükséges tematikusan felkészülni a következő országgyűlésre. ld. FÁY András: *A' jelenkorban megjelent összeállítások a' hon legközelebbi teendői körül*. Pest, Beimel, 1846.

3. Az 1846.évi osztrák rendelet és a Jászay-féle tervezet

A reformkori Magyarországon nem volt teljesen védtelen a könyvkiadás. Egy 1793. évi királyi rendelet⁴⁴ büntetés és kárpótlás terhe mellett tiltotta a könyvek utánnyomását, elismerve a szerző és engedményese jogait. Újabb kiadást a cenzúra csak a szerző vagy engedményese hozzájárulásával engedélyezett. A rendelet a bírósági jogérvényesítés helyett a politikai hatóságok eljárását helyezte előtérbe.⁴⁵

A folyóirat és a könyvkiadás terjedésével, a cenzúra mérséklődésével Bécs is megfelelőbb módon kívánta védeni az írói jogokat, tekintve, hogy a magyar szabályozás egy még korábbi, 1775. évi osztrák rendelet mintájára készült.

Az 1846. október 19-én kelt pátens az irodalmi és művészeti tulajdonok védelmére vonatkozott a művek jogosítatlan közzététele, utánnyomása és utánképzése ellen. A hetven évvel korábbi rendelethez képest a pátens, követve az új eszméket, már általában az írói műveket védi, valamint elismeri a közzététel és a nyilvános előadás jogát is.⁴⁶

A Helytartótanácsnak a pátens kihirdetését követően egy új javaslatot kellett kidolgoznia. A Szemere-féle törvényjavaslat felülvizsgálatával, valamint az új pátens szabályaira figyelemmel Jászay Pál által készített törvényjavaslatot terjesztettek be az 1847 őszi megnyílt utolsó rendi országgyűléshez. Ennek tárgyalására azonban nem került sor. Tekintve, hogy e tervezetet eddig nem sikerült fellelni, ehelyütt az osztrák pátens vonatkozó előírásait ismertetem.

Az 1852. november 29-i császári nyílt parancssal életbe léptetett ausztriai általános polgári törvénykönyv 72. számú függelékében szereplő szerzői jogi pátens Magyarországon 1853. május 1-jétől 1861-ig, Erdélyben pedig 1884. július 1-jéig volt hatályban. A pátens életbelépésével a jogérvényesítés a közigazgatási hatóságoktól átkerült a büntető bíróságokhoz, amelyek a polgári kereset tárgyában is dönthettek.⁴⁷ Az osztrák pátens súlyos rendőri kihágásnak minősítette a szerzői jogok megsértését, melyet a sértett szerző vagy jogutódja elévülési időn belül kérelmére érvényesíthetett. A rendelet az eljárás általános szabályaihoz képest annyiban határoz meg sajátos megoldást, hogy amennyiben vitatott kérdésekben szakértők „lelete” szükséges, a szakértők irodalmi

⁴⁴ Erről részletesen ld. KELEMEN i. m. 310–312.

⁴⁵ KNORR i. m. X.

⁴⁶ KNORR i. m. XIV.

⁴⁷ KNORR i. m. XV. A részletszabályokról ld. CSATSKÓ Imre: *Az 1852-ki május 27-ki Ausztriai birodalmi büntető törvény magyarázata*. Pest, Gabriel Armin, 1853. § és a hozzá fűzött magyarázat 406–411.

műveknél írók, tudósok és könyvkereskedők, művészeti műveknél pedig művészek, műértők, mű- vagy zenemű-kereskedők közül választhatóak.⁴⁸

A pátenst elkobzással, a jogosulatlan többszörözéshez használt eszközök szétrombolásán felül súlyos pénzbüntetéssel, vagy azt átváltható fogházbüntetéssel, továbbá visszaesés esetén az iparüzlet elvesztésével szerzett érvényt a jogkövető magatartásnak.⁴⁹ A büntetésen túl a jogosultaknak kártérítés járt, továbbá az eladott jogosulatlan példányok bevétele is őket illette, az eredeti (jogszerű) mű értékén számítva. A szakértők véleményét akkor kellett kikérni, ha nem volt megállapítható az eladott jogosulatlan példányok száma, továbbá ha a kalózkidadás megelőzte a jogszerű kiadást.⁵⁰

4. Az 1867. évi kiegyezést követő törvényjavaslatok

Az 1860. október 20-án kiadott császári diploma a Habsburg Birodalom egyes országai számára széles körű autonómiát helyezett kilátásba. Magyarországon is visszaállította az 'alkotmányos' viszonyokat, a Kancelláriát és a Helytartótanácsot. Az országbíró elnöklete alatt létrejött értekezlet meghatározta az ideiglenes jelleggel alkalmazandó törvénykezési szabályokat (ITSZ), melyeket a képviselőház, a főrendiház és a király is helybenhagyott. A Kúria 1861. július 23-i határozatában kijelentette, hogy addig, amíg az alkotmányos törvényhozás másképp nem rendelkezik, eljárásaiban az ideiglenes szabályokat állandó zsinórmértékül fogja követni. A sokat idézett ITSZ I. rész 23. §-a⁵¹ 23 éven keresztül szolgálta a szerzői jog védelmét Magyarországon.⁵²

Az ITSZ-szel párhuzamosan megindult a törvényhozás folyamata is. Az uralkodó 1861. április 2-ára hívta össze az országgyűlést, amelyena Lónyay Menyhért által jegyzett 1861. július 7-i javaslat az ország szellemi és erkölcsi erejének emelését illetően határozatban mondta ki, hogy a képviselőház „törvényhozási intézkedés szükségét látja az írói tulajdon és találmányok védelmére.”⁵³ Ezt követően lassan haladt előre a szerzői jogi szabályozás ügye. A

⁴⁸ WENZEL Gusztáv: *Az ausztriai általános polgári törvénykönyv magyarázata*. Pest, Geibel Ármin, 1854. 739. 33. §

⁴⁹ Uo. 736–737. 25–26. §

⁵⁰ Uo. 737. 27. §

⁵¹ „Az ész szüleményei oly tulajdont képeznek, mely a törvény oltalma alatt áll.” ITSZ I. 23. §

⁵² Erről részletesen ld. KNORR i. m. XV–XVI.

⁵³ *Az 1861. évi magyar országgyűlés Képviselőházának irományai I.* Pest, Osterlamm Károly. 1861. 156.

nemzetközi szerződésektől eltekintve,⁵⁴ a következő törvényjavaslati hullámot az 1866-ban előterjesztett német szerzői jogi törvény indította el.

A kiegyezés előtt felpezsdülő jogi élet egyik jelentős lépése volt az 1865-ben indult Jogtudományi Hetilap, amely hamar beolvadt az egy évvel később Ökröss Bálint által szerkesztett Jogtudományi Közlönybe. A lap *ars poeticája* szerint „ha lesz e lapok hasábjain egyetlen szó vagy gondolat, mely meghallgatlanul nem enyészik el [...] megtettük polgári kötelességünket s megfeleltünk e szaklap hivatásának.”⁵⁵ Ökröss első lapszámában három jelentős témával indított, a kodifikáció, a szerzői jog és a *pragmatica sanctio* kérdésével. Az újság a szerzői jogi kodifikációhoz szolgáltat forrásokat előbb az 1866. évi német törvényjavaslat, majd a már korábban említett felsőtábla által elfogadott Szemere-féle törvényjavaslat közlésével, később az 1865. évi olasz törvény ismertetésével.⁵⁶ Ugyancsak megjelentette 1866 júniusában az országgyűlés kodifikációs bizottmányának munkatervét, mely szerint a VIII. albizottmány feladata az írói és művészi tulajdonjog védelme érdekében előkészíteni egy törvényjavaslatot.⁵⁷

Az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat, látva a törvényhozás nyitottságát, 1866 júliusában kérvénnyel fordult az országgyűléshez a hazai művészet emelése ügyében.⁵⁸ 1867-re elkészítették saját, az 1865. évi bajor törvényen alapuló törvényjavaslatukat, amelyik csak az igazságügyi miniszterig jutott.⁵⁹

⁵⁴ Ld. KNORR i. m. XVI–XVII.

⁵⁵ ÖKRÖSS Bálint: A szerkesztő előszava. *Jogtudományi Közlöny*, Pest, Heckenast Gusztáv, 1866/1. 2.

⁵⁶ LÖW Tóbiás: A szerzői jog törvényhozásának jelenlegi állapota. *Jogtudományi Közlöny*, Pest, Heckenast Gusztáv, 1866/1. 5–10., 1866/6. 88–90., 1866/8. 116–120. BOZÓKY Alajos: Az 1865. évi június 25-én kelt olasz törvény a szerzői jogról. *Jogtudományi Közlöny*, Pest, Heckenast Gusztáv, 1868/5. 38–39.

⁵⁷ HORVÁTH Boldizsár: A codificationalis albizottmány véleménye, a codificatio körül követendő eljárás iránt. *Jogtudományi Közlöny*, Pest, Heckenast Gusztáv, 1866/24. 382–384. A későbbi ideiglenes törvényhozási folyamatokról és szerzői tulajdon oltalmáról készült törvényjavaslat szerkezetéről ld. ÖKRÖSS Bálint: Ideiglenes törvényhozás V. *Jogtudományi Közlöny*, Pest, Heckenast Gusztáv, 1867/13. 66.

⁵⁸ *Az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat évkönyve*. 1865–66. Pest, Kertész József, 1867. 178.

⁵⁹ ARANY (1876) i. m. 230.

4. 1. A Kisfaludy Társaság 1867. évi javaslata

Az országgyűlés elszántságára figyelemmel a Kisfaludy Társaság 1867-re készítette el második törvénytervezetét, amely már kiterjedt a művészeti jogok védelmére is.⁶⁰ A 30 éves védelmi idővel vagy a kazuisztikára törekvő felépítéssel a tervezet több helyen visszalépett a Szemere-féle javaslatához képest. Azonban sok újítást megtartott, így különösen a Szemere által alkalmazott álkiadás fogalmat, a vizuális művekre alkalmazott „vonalak és színek által maradandólag előállított minden művek”⁶¹fordulatot, a háromdimenziós alkotásokról való hallgatást, vagy azt a szemléletet, hogy ha az elmarasztalt vagyonából nem telik ki a bírság és a kárpótlás, akkor utóbbinak van elsőbbsége. A szakértők szerepéről meglehetősen szűkszavúan rendelkezik a 69 §-ból álló tervezet, amelyik e tekintetben az osztrák páténs ide vonatkozó rendelkezését veszi át szó szerint. A tervezet eltekint a korábban kimerítően szabályozott bizottsági intézményről. Mindezen hiányosságai miatt az országgyűlés a javaslatot visszaküldte az igazságügyi minisztériumba, ahol érdemi változtatás végül nem történt.⁶²

4. 2. Maszák Hugó törvényjavaslata a művészeti tulajdonról

Maszák Hugó, ebben az időben a Képzőművészeti Társulat titkára, a Kisfaludy Társaság javaslatának a művészeti jogokra vonatkozó rendelkezéseinek elégtelensége és hiányossága miatt saját, kizárólag a művészeti tulajdonról szóló törvényjavaslatot készített.⁶³ E javaslat a tervezet vonalán haladva, hol kissé naivan, hol pedig eredeti ötletekkel kívánta szabályoznia művészeti jogok védelmét. A javaslat ugyan nem tartalmaz rendelkezéseket a szakértőkre, de érdemes pár gondolatát ismertetni. Maszák a szellemi tulajdon két formáját különbözteti meg, egyik a szerzőé, aki létrehozza a művet, a másik pedig az eszmeadóé, akinek utasítása, leírása révén a művész elkészíti az alkotást; ez utóbbi szintén szerzői joggal és nem tulajdonjoggal rendelkezik.⁶⁴ Maszák

⁶⁰ *Törvényjavaslat a polgári törvénykezési rendtartás tárgyában és az irodalmi s művészeti jogok biztosításáról.* Pest, Pfeifer Ferdinánd, 1867. E törvényjavaslatához kapcsolódó előtanulmány a KELEMEN i. m.

⁶¹ U. o. 288. 50. §

⁶² ARANY (1876) i. m. 229.

⁶³ MASZÁK Hugó: A művészi tulajdon s a kapcsolatban álló művészeti jogok biztosítása I–IV. *Magyarország.* 1867. 229. sz. november 27., 1.; 230. sz. november 28., 2.; 231. november 29., 2.; 232. november 30., 2–3.

⁶⁴ MASZÁK (1867a) i. m. A javaslat preambuluma, 4. §

javaslata szerint szabad a nyilvános helyen álló emlékművek másolása;⁶⁵ tiltott utánzásnak minősíti a művek fényképezéssel történő sokszorosítását, vagy egyik művészeti ágból a másikba történő átvitelét (pl. fényképek felhasználása domborítva).⁶⁶ A javaslat jelentős előrelépése a „fényképezés”, azaz a fotóművész szerzői jogának elismerése.⁶⁷ A javaslat indokolásában ismertetett példák a kor technikai színvonalát és leleményességét mutatják, mint amilyen Madarász Viktor „Zrínyi és Frangepán” című festményének felhasználása szőnyeg, gobelin, kályhaellenző vagy feldombor műdísztárgy formájában.⁶⁸ Maszák Hugónak a Magyarország című folyóirat hasábjain megjelent javaslatának további sorsa nem ismert.⁶⁹

4. 3. *A Magyar Írók és Művészek Társasága törvénytervezete*

A Magyar Írók és Művészek Társasága törvénytervezete 1874-ben született. A Szigligeti Ede elnök által felkért bizottság Törs Kálmánt bízta meg a tervezet elkészítésével, amely az 1870. évi német törvény lefordításával és módosításokkal történő formulázásával készült.⁷⁰

A tervezet az írott művek mellett védelemben részesíti a képzőművészeti tárgyakat, a „zeneszerzeményeket”, szabályozza a drámai művek, zeneművek és megzenésített drámai művek nyilvános előadását. Szerkezete megegyezik azzal a beosztással, ahogy végül 1884-ben az igazságügyi bizottság véglegesíti majd Arany tervezetét.

Eljárási szabályai szerint keresetét a sértett rendes polgári bíróságnak nyújthatja be, aki a bizonyítékok szabad mérlegelése mellett dönthet a büntetésről.⁷¹ Amennyiben az utánnyomás tényének, a kár és az illetéktelen haszon összegének megállapítása műszaki kérdés eldöntésétől függ, a bíróság jogosult szakértőt igénybe venni.⁷² A tervezet Magyarország nagyobb városaiban alakítana szakértői „egyleteket”, amelyek a bírósági eljárás mellett az érdekeltek felkérésére vitás kártalanítási igények és elkobzás tárgyában jogosultak választott

⁶⁵ MASZÁK (1867b) i. m. 7. §

⁶⁶ MASZÁK (1867b) i. m. 10. § d) pont.

⁶⁷ MASZÁK (1867b) i. m. 9. és 10. §, Példák

⁶⁸ MASZÁK (1867c) i. m. Példák

⁶⁹ ARANY (1876) i. m. 233.

⁷⁰ ARANY (1876) i. m. 229. KENEDI i. m. 13.

⁷¹ SZANA Tamás (szerk.): *A Magyar Írók és Művészek Társaságának évkönyve*. Budapest, Hunyadi Mátyás Intézet, 1874. 38–39. 26. §, 27. §, 29. §

⁷² Uo. 30.

bíróságok gyanánt eljárni.⁷³ Amíg a tervezet a polgári eljárásban a fellebbezést – igazodva a kereskedelmi törvény eljárási szabályaihoz – a kereskedelmi főtörvényszék felállításáig a kúria váltófeltörvényszéki osztályának kizárólagos illetékességébe rendeli, addig a szakértők választott bírósági eljárásban a fellebbezést kizárja.⁷⁴

E tervezetnek a Magyar Írók és Művészek Társaságán belüli tárgyalására 1875 elején került sor, így az országgyűlés elé került törvényjavaslat hiába volt tekintettel a magyar igényekre, a kereskedelmi törvény elfogadása miatt végül lekerült a napirendről.⁷⁵

4. 4. Az Arany-féle törvényjavaslat (1876, 1878)

Az első szerzői jogi törvényünk „előszobájának” tekinthető a Kisfaludy Társaság és az Akadémia közös bizottságában megszülető törvényjavaslat. Az Arany László által készített tervezet eljárási rendelkezései értelmében bitorlás miatt keresetet a hároméves elévülési időn belül bárki indíthatott, akinek szerzői vagy kiadói jogát sértették vagy veszélyeztetették.⁷⁶ Az eljárás során a bíró – az akkori polgári eljárásjogi szabályokkal szemben elsőként⁷⁷ – a bizonyítékok szabad mérlegelése mellett,⁷⁸ műszaki kérdésekben a tényállás, a kár és az illetéktelen haszon összegének megállapítása érdekében szakértőket vehet igénybe.⁷⁹

Arany az 1870. évi német szerzői jogi törvény – szinte szó szerint átvett–mintája alapján tudósokból, írókból, könyvárusokból, nyomdászokból és más alkalmas egyénekből kívánt szakértő egyleteket alakítani.⁸⁰ A német törvény szerint szerzői jogi perekben a Lipcsei Kereskedelmi Felsőbíróság rendelkezik kizárólagos illetékességgel, melyet Arany a Budapesti, a Kolozsvári,

⁷³ Uo. 39–40. 31. §

⁷⁴ Uo. 40. 32. §

⁷⁵ ARANY (1876) i. m. 230.

⁷⁶ Uo. 245. 28. §

⁷⁷ MUTSCHENBACHER Viktor: *A szerzői jog rendszeresen előadva*. Pécs, Taizs Könyvnyomda, 1890. 143., KNORR i. m. 121. A bizonyítékok szabad mérlegelésének általános elvét csak a polgári törvénykezési rendtartásról szóló 1868. évi LIV. törvény (a továbbiakban: Ptrs.) 1894. évi módosítása tette általánossá. Ld. FODOR Ármin: *Polgári peres eljárásunk története az utolsó ötven évben*. In: DÁRDAY Sándor (szerk.): *Jogi dolgozatok a Jogtudományi Közöny ötven éves fennállásának emlékére*. 1865–1915. Budapest, Franklin, 1916. 244.

⁷⁸ ARANY (1876) i. m. 245. 29. §

⁷⁹ Uo. 245. 30. §

⁸⁰ Uo. 245. 31. §

majd igazodva a magyar–horvát kiegyezésről szóló törvényhez,⁸¹ a Zágrábi⁸² törvényszékek számára tartotta fent,⁸³ és így e három városban állította fel a héttagú szakértő egyleteket. Tagjait, póttagjait, elnökét és alelnökét a vallás- és közoktatásügyi miniszter, illetve a bán nevezte ki.

Arany László 1878. évi javaslatában a szakértő egyletet már szakértő bizottságnak nevezi.⁸⁴ A bizottság a szakvéleményt a bíróság megkeresése és a rendelkezésre álló iratok alapján⁸⁵ alakítja ki, amelyért díjazás illeti.⁸⁶ Ugyancsak átvéve a német megoldást,⁸⁷ a bizottság az érdekelteknek az egylet elnökének címzett közös kérelme alapján vitás kártérítési igények és az elkobzás kérdésében választott bíróságként⁸⁸ járhat el. A szerzői jogi viták egyszerűsítése érdekében Arany eredeti elképzelése az volt, hogy a törvényszékek ítélete ellen csak a Kúria váltótörvényszéki osztályához, a választott bírósági ítéletek ellen pedig nem lehet fellebbezni.⁸⁹ A későbbi, pontosított javaslatában a rendes bírósági ítéletek ellen fellebbezni a területileg illetékes ítélőtáblánál, illetve a báni táblánál, harmadfokon a Kúria legfőbb ítélőszéki osztályánál, illetve a horvát-szlavón hétszemélyes táblánál lehet.⁹⁰

Arany javaslatában azért szerepelt többes számban az egylet, illetve bizottsági kifejezés, mert nem egy nagy testületet gondolt el különböző művészeti ágak szakértőivel, hanem továbbra is – a német minta alapján⁹¹ külön bizottságokat alakított volna az irodalmi, zeneművészeti,⁹² illetve „rajzoló és idomító

⁸¹ A Magyarország s Horvát-, Szlavón és Dalmátországek közt fennforgott közjogi kérdések kiegyenlítése iránt létrejött egyezmény becikkelyezéséről szóló 1868. évi XXX. tc. 9. §-a rendelkezése szerint közös ügyei a magyar korona összes országainak (...) az írói és művészi tulajdont illető intézkedések.

⁸² ARANY János: Törvényjavaslat az írói és művészi tulajdonjogról. In: *A Kisfaludy-Társaság évtapjai. Új folyam, XIII. kötet*. Budapest, Athenaeum, 1878. 66. 26. §

⁸³ ARANY (1876) i. m. 245. 26. §

⁸⁴ ARANY (1878) i. m. 67. 31. §

⁸⁵ ARANY (1876) i. m. 246. 35. §

⁸⁶ ARANY (1876) i. m. 246. 38. §

⁸⁷ 1870. évi német Szjt. 31. §

⁸⁸ ARANY (1876) i. m. 246. 39. § ld. Ptrs. IX. címének III. fejezete tartalmazza a választott bírósági eljárás szabályait. Az eljárásban bizonyítás lefolytatása (506. §) és a döntés végrehajtása (510. §) csak az illetékes bíróság révén lehetséges.

⁸⁹ ARANY (1876) i. m. 246. 40. §

⁹⁰ ARANY (1878) i. m. 68. 40. §

⁹¹ Német Szjt. 49. §, az 1110. számú 1876. január 9-i statútum 16. §-a. A Német szabályozás tovább megy, így az 1111. számú 1876. január 10-i statútum 10. §-a felállítja a fotóművészeti alkotások, az 1112. számú statútum 14. §-a pedig a használati minták terén a szakértő egyesületeket.

⁹² ARANY (1876) i. m. 248. 55. §

művészet (ars graphica et plastica) által alkotott művek”⁹³ bitorlása esetén előforduló műszaki kérdésekre.

4. 5. Kováts Gyula kritikája (1878)

Az Arany-féle tervezetet az Akadémia elfogadta és benyújtotta az igazságügyi miniszterhez. A javaslatot több szempontból erősen kritizálta Kováts Gyula aki – Kenedi Géza szerint⁹⁴ – 1874-ben maga is részt vett a fent említett Magyar Írók és Művészek Társaságának ugyancsak a német mintát alapul vevő javaslatának készítésében. A nála mindössze öt évvel idősebb Arany László ellen meglehetősen személyeskedő hangvételű, a korabeli angol, francia, német és olasz szakirodalmat felsorakoztató szerzői jogi tanulmánnyal fordult. Arany javaslatában a kazuisztika helyett pozitív megállapításaival nagyban támaszkodott a szakértő bíró (arbiter) szerepére és a szakértői testületekre. Kováts kritikájának egyik fő eleme az volt, hogy Arany nem tette kizárólagossá e testület szerepét, hanem a bíró más szakértőkhöz is fordulhatott véleményért; Kováts számára elképzelhetetlen volt a szakértők „döntvényeinek” elfogadása és alkalmazása, valamint óvott az általa esküdtszék-féle eljárásnak tartott szabályozás törvényerőre emelkedésétől.⁹⁵ Kováts kritikája több ellentmondást tartalmaz. A bizonyítékok szabad mérlegelése ellenére Kováts szükségesnek tartaná külön kimondani, hogy a bíró a szakértői testület véleményéhez nincs kötve, valamint azt is, hogy a bíró alkalmazhasson magánszakértőket is. Ezzel szemben tanulmánya végén maga is amellett érvel, hogy a törvény ne próbáljon minden részletre szabályozást kidolgozni, hanem adott esetben a bíró és az ennek segédkező szakértő testületekre kell bízni a törvény individualizálását.⁹⁶

Álláspontunk szerint Kenedi megállapítása annyiban nem helytálló, hogy a Kováts által felhozott kritikus rendelkezések mindegyike megtalálható a Magyar Írók és Művészek Társasága tervezetében is. Kováts ez alapján vagy nem vett részt a tervezet kialakításában, vagy a személyeskedő hangvétel és a kritika éppen annak szólt, hogy Arany mások jogtechnikai megoldásait veszi át saját tervezetébe.

⁹³ Uo. 250. 70. §

⁹⁴ KENEDI i. m. 13.

⁹⁵ KOVÁTS i. m. 13.

⁹⁶ Uo. 78.

4.6. A szakértői szerep az Arany-féle törvényjavaslatban

Az Arany-féle javaslatban megfogalmazott szakértői szerep nagyban támaszkodott a már 1837-ben felállított és a század végéig folyamatosan működő porosz, majd német Irodalmi Szakértő Egyesület tevékenységére. A testület szakvéleményeit időközönként anonimizálva gyűjteményes módon közzétették,⁹⁷ így a jellegzetesebb eseteket mindenki megismerhette. A szakvélemények olyan témakörben születtek, mint például világtérkép, szakácskönyv, fordítás, püspöki körlevél, szabótankönyv, holdtérkép, vagy botanikai mű utánnyomása.⁹⁸ A későbbiekben a szakvéleményeket már tematikusan válogatva tették közzé a szerző és kiadó alanyi joga, a szerzői jogi védelem tárgya, a szerzői jogsértés és kártérítés szerinti elrendezésben.⁹⁹

A szakértők szerepére szolgálhat példaként a kor egyik lényeges találmányának, a fényképezés szerzői jogi megítélésének változása, ugyanis e korban a fényképek szerzői jogi megítélése még korántsem volt egységes. A fényképészeti alkotások védelméről először az 1862. évi bajor törvény rendelkezett, de a fényképet csak akkor részesítette szerzői jogi védelemben, ha művészeti műnek minősül. Ennek meghatározása azonban szakértő feladata volt.¹⁰⁰ A korabeli magyar szakirodalomban Suhayda János ismertette a fényképészeti művekhez kapcsolódó német szerzői jogi szakértő bizottságok gyakorlatát:

A berlini szakértő egylet 1857-ben a bíróság „azon kérdésre, vajon a fényképészet tisztán mechanikus eljárás-e? igenlő választ nyert. Ugyanott 1862-ben a követek háza oda nyilatkozott, hogy a művészeti munkálódás csak oly fényképeknél tekinthető létezőnek, melyeknél a fénykép felvételét a felveendő tárgynak összeállítása, rendezése és gruppirozása előzte meg.

⁹⁷ Ld. Ludwig Eduard HEYDEMANN: *Sammlung der Gutachten des königlichen preußischen literarischen Sachverständigen-vereins*. Berlin, Unger, 1848. Otto DAMBACH: *Die preußische Nachdrucks-gesetzgebung, erläutert durch die Praxis des literarischen Sachverständigen-vereins*. Berlin, 1863.; Otto DAMBACH: *Gutachten des königlich preußischen literarischen Sachverständigen-vereins über Nachdruck und Nachbildung aus den Jahren 1864-1873*. Leipzig, 1874. Otto DAMBACH: *Gutachten des königlich preußischen literarischen Sachverständigen vereins über Nachdruck und Nachbildung aus den Jahren 1874-1889*. Leipzig, 1891.

⁹⁸ HEYDEMANN i. m. 2., 7., 9., 20., 23., 28., 39-40. számú szakvélemények

⁹⁹ DAMBACH (1891) i. m. 6-10. Két ilyen szakvéleményt idéz KNORR i. m. 214-224. Ez a tevékenység nagyban hasonlít a Szerzői Jogi Szakértő Testület mai gyakorlatához, e szakvélemények ugyan döntvényként nem alkalmazhatók, de nagy jelentőséggel bírnak a szerzői jog gyakorlatában.

¹⁰⁰ SUHAYDA János: Az irodalmi és művészeti jogok a törvényhozás terén IX. *Jogtudományi Közlöny*. Pest, Heckenast Gusztáv, 1868/28. 255.

Azonban 1863-ban Poroszországban is megengedhetőnek találtatott a fényképek bejegyeztetése [az iktatókönyvbe], de azon kérdés eldöntése, mennyiben alapíttatik meg e bejegyzés által a szerzői jog, és a védelem, az egyes konkrét esetek szerint a bíróságokra hagyatott.

De a bíróságok ily ügyekben ítéleteket, melyek a védelem mellett szólnának, nem mutattak fel. Két eset jött a fennebbi engedély után tudomásra, melyekben az államügyész elállott a keresettől, miután a szakértők meghallgattatván odanyilatkoztak, hogy a fényképészeti bár eredeti felvételek a védelmet nem igényelhetik.

Az 1863-ik évben Lipcsében alakult külön bizottság azon eredményre jutott, hogy a fényképészeti felvétel — kivéve a színezetlen graphicus előállítványok reproductioit — a művészet művének tekintendő.”¹⁰¹

A Kovács által megfogalmazott kritika tulajdonképpen Arany javaslatának fő erénye, aki a szerzői jogi törvény jövőjét a szakértő bizottságok kezébe kívánja helyezni. Arany álláspontja szerint ugyanis a szakértők azok, akik a törvény általános rendelkezéseit a konkrét esetre alkalmazva tudják azt tartalommal kitölteni.¹⁰²

Arany László 1876-as javaslatában a fényképészeti alkotások védelme még nem szerepelt, azonban az 1878-ban közzé tett törvénytervezete már külön részben rendelkezik a fényképekről. A javaslat a fényképészet által készült művek utánképzését a fénykép első jogszerű levonata vagy utánképzése, ezek hiányában a felvétel készítését követő évtől számított öt éven belül tiltja.¹⁰³

5. Az első szerzői jogi törvény elfogadása (1882–1884)

Az Arany-féle tervezetre épülő törvényjavaslatot Pauler Tivadar igazságügy-miniszter 1882. november 20-án nyújtotta be a Képviselőházhoz.¹⁰⁴ E javaslat a jogérvényesítést polgári bírósághoz rendeli peres és peren kívüli ügyekben, beleértve a büntetés kiszabását is, tehát elhagyja a szakértők választott bírósági szerepét. A miniszteri indokolás szerint a nehézségek kikerülése érdekében szerencsés egy döntéssel rendelkezni a büntetésről és a kártérítésről.¹⁰⁵

¹⁰¹ Uo. 256.

¹⁰² ARANY (1878) i. m. 101.

¹⁰³ ARANY (1878) i. m. 74. 71–76. §

¹⁰⁴ *Az 1881. évi szeptember hó 24-ére hirdetett országgyűlés Képviselőházának irományai XII. kötet.* Budapest, Pesti Könyvnyomda Rt., 1884. 210–233. 385. számú iromány.

¹⁰⁵ Uo. 231. 56. §

A pert a törvényszékek előtt lehet megindítani, ahol a bíró a tényállás, a kár és az esetleges haszonra és annak mértékére nézve szakértőket hallgathat meg. Az indokolás szerint a szerzői jogi perek sorsa a jelentős szakértelmet igénylő kérdésektől függ. A szakértői vélemények állandó alaki szabályai érdekében a bizottság eljárását és ügyrendjét rendeleti úton kívánják szabályozni.

Az igazságügyi bizottság, melynek elnöke Horváth Lajos, az ügy előadója pedig Apáthy István volt, a javaslat szerkezetének módosítása mellett¹⁰⁶ egy, a szakértő bizottságot jelentősen érintő rendelkezést módosított. Az igazságügyi bizottság kivette azt a lehetőséget a bíró kezéből, hogy a szakértő bizottságot a felmerült kárról, illetve az elmaradt haszonról és mértékéről nyilatkoztassa. A bizottság szakvéleményét a bíró csak a bitorlás tényének megállapítására befolyással lévő műszaki kérdésekben kérheti ki.¹⁰⁷ E változtatás okát a bizottság jelentésében nem érintette, a módosítást a képviselőház egyhangúlag elfogadta.¹⁰⁸

A módosítás alapjaiban határozza meg a szakértő bizottság mozgásterét, ezzel párhuzamosan a bíró számára is nehézséget okozva az ügyek elbírálásában. Közel harminc éven keresztül „a bizottság a törvény szó szerinti szövegére utalva következetesen elzárkózott az elől, hogy nyilatkozzék arról, okozott-e kár és mennyi a kár összege? – és csak annak megállapítását volt hajlandó ellátni: fennforog-e bitorlás, vagy sem?”¹⁰⁹ E törvényi rendelkezés hiányosságát majd csak 1915-ben orvosolják, engedélyezve a bizottságnak, hogy a bíróság megkeresésére véleményt adhasson a felmerült kárról és annak mértékéről.

A képviselőházi részletes vitában újból kísérletet tettek arra, hogy Kolozsváron is legyen felállítva szakértői bizottság, illetve arra, hogy művészeti áganként külön legyenek bizottságok.¹¹⁰ Azonban Teleszky István¹¹¹ előadó ragaszkodott ahhoz, hogy „a szakértői véleményezés egyöntetűségének biztosítása szempontjából – mert ha bár a szakértői vélemény nem kötelezi a bírót, de

¹⁰⁶ A bizottság szakított azzal a koncepcióval, hogy a szerzői művek részletszabályait követően helyezi el az eljárás, az elévülés, a beiktatás és egyéb általános szabályokat; ragaszkodva ahhoz a koncepcióhoz, hogy az írói művek szabályai alatt rendelkezik minden kérdéssel, és ezt követően az egyes műtípusoknál utaló paragrafusokat iktat be.

¹⁰⁷ *Az 1881. évi szeptember hó 24-ére hirdetett országgyűlés Képviselőházának irományai XIX.* Budapest, Pesti Könyvnyomda Rt., 1884. Jelentés 272.

¹⁰⁸ P. SZATHMÁRY Károly (szerk.): *Az 1881. évi szeptember hó 24-ére hirdetett országgyűlés Képviselőházának naplója XV.* Budapest, Pesti Könyvnyomda Rt., 1884.

¹⁰⁹ SZALAI Emil: Az új eljárás szerzői jogi perekben. *Jogtudományi Közöny*, 1915/5. 62.

¹¹⁰ P. SZATHMÁRY i. m. 220.

¹¹¹ A betegeskedő Apáthy István helyett a képviselőházi vitában Teleszky István volt a törvény előadója.

a bírói ítéletnek igen sok esetben úgyszólván jelentékeny bázisát fogja képezni – súlyt fektetnek arra, hogy Magyarország területére Budapesten egyetlen ilyen szakértő bizottság állíttassék fel.”¹¹² Az egyetlen bizottságból az is következett, hogy nem lett művészeti áganként külön bizottság.

Irányi Dániel javaslatára a képviselőház módosította a 32. §-t, meghatározva, hogy a szakértőket hat évre nevezi ki a vallás és közoktatási miniszter. Lázár Ádám javasolta elhagyni azt a kitételt, hogy a testület ülésére minden tagot meg kell hívni, sokallta az érvényes határozat hozatalhoz szükséges legalább öt jelenlévő tag számát. Teleszky e módosító javaslatot nem fogadta el; Thaly Kálmán és Pauler Tivadar igazságügyi miniszter egy esetleges elnöki önkény ellen, valamint a bizottság egyöntetűsége miatt kiállt amellett, hogy a tanácskozássra az elnöknek minden tagot meg kell hívnia. Az öttagú eljáró tanács mellett Teleszky azzal érvelt, hogy ez nem egy szokásos, polgári eljárásjogi szakértői bizonyítás,¹¹³ az összetett esetek miatt szükség van legalább öt fő jelenlétére.

A végző szöveget a képviselőház 1884. március 12-én,¹¹⁴ a főrendiház változatlan formában pedig március 24-én fogadta el.¹¹⁵ Az uralkodó végül 1884. április 26-án szentesítette a benyújtott törvényjavaslatot, és május 4-én kert sor a kihirdetésére¹¹⁶ az országos törvénytarban, amely 1884. évi XVI. törvenycikként 1884. július 1-jén lépett hatályba.

6. Az első Szerzői Jogi Szakértő Bizottság kinevezése (1884)

„Habemus papam! Van irodalmi szék.”¹¹⁷ kezdi Mikszáth Kálmán gúnyos hangvételű karcolatát. Álláspontja szerint nehéz elképzelni egy olyan bizottságot, amelynek mindössze két tagja áll közel az irodalomhoz, és lehetőség szerint ők sincsenek soha egy véleményen.

A korábbi porosz, illetve német mintával szemben Magyarországon egy 22 tagú bizottságot nevezett ki a vallás- és közoktatási miniszter, aki biztosította

¹¹² P. SZATHMÁRY i. m. 221.

¹¹³ Amelyben általában három szakértő jár el. vö. Ptrs. 212. §

¹¹⁴ P. SZATHMÁRY i. m. 346.

¹¹⁵ MASZAK Hugó (szerk.): *Az 1881. évi szeptember 24-ére hirdetett országgyűlés Főrendi Házának naplója II. kötet*. Budapest, Pesti Könyvnyomda Rt., 1884. 233.

¹¹⁶ *Az 1881. évi szeptember 24-ére hirdetett országgyűlés Főrendi Házának irományai*. Budapest, Pesti Könyvnyomda Rt., 1884. 82–96.

¹¹⁷ MIKSZÁTH Kálmán: *A szakértő bizottság*. In: R. HUTÁS Magdolna – REJTŐ István (s. a. r.): *Mikszáth Kálmán összes művei* 68. Budapest, Akadémia Kiadó, 1973. 67.

szakértők számára a működési feltételeket. A törvény szakított a javaslatokban megfogalmazott akadémiai befolyással, bár a 22 szakértő közül kilencen voltak az akadémia tagjai. A szakértők között, a törvényjavaslat elfogadtatásában komoly szerepet játszó képviselőkön túl jelentős kiadói csoportok vezetői, valamint a kor kiemelkedő művészei is helyet kaptak.

A korábbi bizottságra vonatkozó általános eljárási szabályokat a Ptrs., valamint az 1881. évi LIX. és LX. tc. szabályozta. A bizottságra vonatkozó különleges eljárási szabályokat az Szjt. mellett a királyi igazságügyi miniszter 1884. június 10-én kelt 1686. számú rendelete határozta meg, az ügyrendjét a vallás- és közoktatásügyi miniszter 1885. évben 43.019. szám alatt kibocsátott rendelete szabályozta.¹¹⁸

Az első szakértő bizottság felállítására 1884. július 4-én került sor.¹¹⁹ A Trefort Ágoston miniszter által kinevezett bizottság elnöke Jókai Mór (országgyűlési képviselő, az Akadémia tiszteletbeli tagja), alelnöke dr. Arany László (a Magyar Földhitel Intézet igazgatója és az Akadémia levelező tagja) lett. Tagjai dr. Apáthy István (egyetemi ny. r. tanár, országgyűlési képviselő, az Akadémia rendes tagja), dr. Falk Miksa (hírlapszerkesztő, országgyűlési képviselő, az Akadémia levelező tagja), Horváth Lajos (országgyűlési képviselő), Teleszky István (országgyűlési képviselő), dr. Hunfalvy János (az Akadémia igazgatósági és rendes tagja, osztályelnöke és főkönyvtárnoka), dr. Gyulai Pál (egyetemi ny. r. tanár, az Akadémia igazgatósági és rendes tagja, osztály titkára), Szily Kálmán (műegyetemi ny. r. tanár, az Akadémia rendes tagja), Zichy Antal (országgyűlési képviselő, az Akadémia tiszteletbeli tagja), Paulay Ede (a Nemzeti Színház drámai igazgatója), Erkel Ferenc (az Országos Zeneakadémia igazgatója és rendes tanára, a Nemzeti Színház karnagya), Végh János (az Országos Zeneakadémia alelnöke), Mihalovics Ödön (az Országos Színképezde igazgatója), Benczúr Gyula (a Magyar Királyi Festészeti Mesteriskola rendes tanára), Keleti Gusztáv (a Magyar Királyi Mintarajztanoda és Rajztanárképezde igazgatója, az Akadémia levelező tagja), Hauszmann Alajos (műegyetemi ny. r. tanár), Péchy Imre (a Magyar Királyi Államnyomda igazgatója), Vérey József (az Athaeneum Könyvnyomda és Rt. igazgatója), Jurányi Vilmos (a Franklin Könyvnyomda és Rt. igazgatója), Hoffmann Alfréd (könyvkereskedő), Ellinger Ede (fényképíró) és Hatschek Ignác (magyar királyi térképrajzoló).

¹¹⁸ MUTSCHENBACHER i. m. 155–157.

¹¹⁹ *Budapesti Közlöny* 1884/154. 1884. július 4.

Közel fél évszázadnak kellett eltelnie ahhoz, hogy a szerzői jog törvényi szinten szabályozva legyen Magyarországon. Az első kodifikációs törekvésektől kezdve szinte mindegyik törvényjavaslat szükségesnek tartotta külön meghatározni a jogérvényesítés folytán igénybe vehető, a szerzői jog gyakorlati területein járatos szakértőkből álló bizottság felállítását. A tagok kinevezésével, a speciális eljárási szabályok lefektetésével, és az ügyrend meghatározásával¹²⁰ a bizottság készen állt a szerzői jog bitorlása miatt indított eljárásokban a szakértői tevékenység kifejtésére.

¹²⁰ Tévesen jegyzi meg Knorr Alajos ugyancsak 1890-ben megjelent művében, hogy az ügyrend megállapítása „még ez ideig meg nem történt, s így ha időközileg a szakértő bizottság vélemény adásra hivatnék fel, nem találna szabályt, mely szerint alakulhatna és eljárhatna.” KNORR i. m. 129.